

Fossumkollektivets høringsinnspill til Rushåndhevingsutvalget

Fossumkollektivet har drevet langtids rusbehandling av ungdom og unge voksne i 40 år, og mener oss derfor både berettiget og forpliktet til å gi vårt innspill til utvalgets mandat og spørsmål.

Først og fremst er vi glade for at Solberg-regjeringens forslag til rusreform ble stoppet. Vi mener i likhet med et samlet fagfelt at rusavhengige skal hjelpes – ikke straffes – for sine lidelser og handlinger som følge av disse.

Vi mener derimot at en generell avkriminalisering av illegale rusmidler - for alle grupper av brukere – ikke er en god løsning. Først og fremst ikke for unge rusmiddelbrukere – og definitivt ikke i et forebyggingsperspektiv.

Vi ønsker derfor Rushåndhevingsutvalgets oppdrag og spørsmålene som stilles i høringsinvitasjonen velkommen. Nedenfor vil vi kommentere og svare på noen av dem.

Avdekking av ungdom

Utvalget er bedt om å utrede «om de straffeprosessuelle virkemidlene politiet har til rådighet i dag, er egnet til effektivt å kunne avdekke narkotikabruk hos unge, og drøfte og begrunne hvilke konkrete virkemidler politiet eventuelt har behov for».

Vår største bekymring slik situasjonen er nå, er knyttet til at mange unge som eksperimenterer med rus ikke fanges opp av politiet, og derfor ikke sluses inn i hjelpeapparatet. Riksadvokatens brev av 9. april og 13. mai 2022 tydeliggjorde begrensningene for bruk av tvangsmidler i avdekking av mindre alvorlige narkotikasaker. Disse begrensningene innebærer at politiet i mindre grad har mulighet til å sikre tilstrekkelig bevis for bruk av rusmidler som kan benyttes ved en rettslig avgjørelse, slik som biologiske prøver. Dette gjør det vanskeligere å opprette saker i tilfeller der rusbruk blir avdekket. Resultatet er at antall saker for [bruk og besittelse av mindre mengder narkotika til eget bruk falt over hele landet mellom 2018 og 2022](#).

Det er positivt at politiet ikke lenger bruker tvangsmidler som er uforholdsmessige, og Fossumkollektivet ønsker ikke at politiet skal «få tilbake» disse. Vår bekymring gjelder de unge som ikke får den hjelpen de trenger som følge av at rusbruken ikke avdekkes. Unge i eksperimenteringsfasen trenger tidlig intervensjon for å hindre at problemene blir for store.

Samtidig som det rapporteres om et fall i antall narkotikasaker, ser vi en økning i bruk av sterkere narkotiske stoffer i mange ungdomsmiljøer. Blant ungdom på videregående skoler i Oslo er [kokainbruken tredoblet](#) siden 2018. Det er med andre ord ingenting som tilsier at ungdom ruser seg mindre. I befolkningen for øvrig er [narkotikabruken stabil](#), ifølge FHI. Vi som jobber tett på unge mener tydelig å se en generell økt aksept for, og mer åpenlys bruk av, illegale rusmidler i ungdomsmiljøene. Denne bekymringen har vi også sett gjennom utallige medieoppslag de siste årene.

Fossumkollektivet støtter bruk av alternative reaksjoner som oppmøteplikt for rådgivende enhet for russaker. Denne typen reaksjon brukes langt på vei allerede, men fordi oppmøte er knyttet til påtaleunntatelse med vilkår, står enhetene nå nærmest tomme. I februar i år hadde rådgivende enhet i Trondheim fått inn én person siden opprettelsen høsten 2022, ifølge Klassekampen. En ringerunde NRK gjorde for ett år siden, viste at det samme gjelder i Oslo, Bergen, Stavanger og Drammen: [få eller ingen har blitt henvist til de rusrådgivende enhetene](#).

Rådgivende enhet representerer en anledning til å hjelpe personer som kanskje ikke ønsker oppfølging der og da, men som likevel kan trenge hjelp og støtte til å komme ut av et uheldig

mønster. Oppfølgingsløpet bør inneholde et minimum av hva man kan kreve av hjelp fra kommunen dersom man har problemer med rus. Det bør inkludere krav om et visst antall møter med helsesykepleiere eller andre med helse- og sosialfaglig kompetanse, hjelp til å fullføre skole eller stå i jobb, incentiver til å delta på fritidsaktiviteter og fritidstilbud, samt involvering av foresatte i saker med mindreårige.

Vi ønsker at rådgivende enhet frigjøres fra kravet om straffesak som vilkår for oppmøte, og oppfordrer utvalget til å se til Oslo og Stavanger for en bredere tilnærming.

I [Oslo](#) og [Stavanger](#) har de åpnet for at ikke bare de som blir fanget opp av politiet kan benytte seg av og henvises til rådgivende enhet, men at alle innbyggere og kommunalt ansatte, som for eksempel lærere, helsesykepleiere og foresatte, kan søke råd og støtte hos enheten. Den rådgivende enheten blir dermed en inngangsport til andre kommunale tilbud, som for eksempel Mottaks- og oppfølgingssenteret i Stavanger.

Vi støtter en slik tilnærming siden den ser forebyggende virksomhet i et større perspektiv og spiller på flere yrkesgrupper som er tett på ungdom. Da blir ikke politiet den eneste inngangsporten til rådgivende enhet, men én av mange. En slik tilnærming krever likevel at den som har et problematisk forhold til rusmidler anerkjenner dette og søker hjelp på eget initiativ, og det løser heller ikke de direkte utfordringene knyttet til politiets avdekkende rolle.

Reaksjon ved brudd på forbudet

Fossumkollektivet har i mange år støttet utviklingen om å vri reaksjonen på bruk og besittelse av narkotika i retning av helserettede tiltak, og stiller oss bak at personer med rusproblemer ikke skal få bøter eller fengsel som følge av sin narkotikabruk. Vi støtter derfor utvalgets mandat om å «legge til grunn at rusavhengige i alminnelighet ikke skal ilegges følbare straffereaksjoner».

Når utvalget er bedt om å «foreslå lovendringer som sørger for at fengsel ikke lenger blir straffereaksjon for brudd på legemiddeloven», anser vi dette som en lovfesting av gjeldende praksis. Når tungt rusavhengige blir tatt for bruk og besittelse, må de møtes med tilbud om helsehjelp, men også botilbud og ulike aktivitetstiltak. Målet må være å forbedre den totale livssituasjonen og motivere for livsendring. Tungt rusavhengige trenger også forventninger og tilpassede krav – på lik linje med øvrige samfunnsborgere. Bortfall av alle krav og forventninger er etter vår oppfatning misforstått omsorg og bidrar kun til ytterligere ekskludering og stigmatisering.

Fossumkollektivet ønsker en *differensiert* reaksjonsmodell i møte med mennesker som bryter forbudet mot narkotika. Modellen må være en åpen dør inn til dialog, støtte, hjelp og behandling for dem som trenger det, samtidig som forbudets allmennpreventive effekt opprettholdes og det forebyggende arbeidet styrkes. Personer med en etablert rusavhengighet trenger en annen type oppfølging enn en rekreasjonsbruker eller en ungdom i utprøvingsfasen. Målet må være å forbedre livssituasjonen for mennesker med rusavhengighet, og å forebygge negativ utvikling for de unge.

I mandatet skriver departementet at «utvalget skal så langt som mulig foreslå et presist og tydelig rettslig innhold i begrepet rusavhengig, som også kan være operativt for politiets førstelinje». En differensiering i loven av hvem som er rusavhengige og ikke er etter vårt syn ikke forenlig med likhetsprinsippet i Grunnloven §98. Et alternativ er å differensiere mellom ulike grupper i *reaksjonsfastsettelsen*, slik blant andre [jussprofessor Jørn Jacobsen tar til orde for](#). Slik vil loven være lik for alle, samtidig som det utvises forskjell i reaksjonsfastsettelsen. Da kan ulike personlige og formildende forhold vektlegges, som for eksempel avhengighet av rusmidler.

Rusavhengighet er en sykdom, og vurdering av alvorlighetsgrad bør foretas av kvalifisert helsepersonell, ikke politi. Utvalget bør se på om denne vurderingen bør foretas av rådgivende enhet. Utvalget bør invitere for eksempel personer med helsekompetanse inn for å se på spørsmålet rundt en juridisk definisjon av rusavhengighet.

Reaksjonsregister

Registrering av narkotikalovbrudd er viktig fordi bruk av narkotika kan påvirke skikketheten til å utføre jobben i en rekke yrker, for eksempel piloter, kirurger og yrkessjåfører. Gjentatt narkotikabruk kan også være relevant i forbindelse med våpentillatelse.

I 2021 vedtok Stortinget at opplysninger i reaksjonsregisteret om personer som er ilagt strafferettslige reaksjoner for bruk og besittelse av narkotika til eget bruk skal sperres etter tre år. Actis støtter dette, og mener det er viktig for å unngå at bruk ved enkelttilfeller eller bruk i ung alder påvirker mulighetene en person har i lang tid fremover. Derfor bør utvalget se på hvordan dette vedtaket kan følges opp slik at man balanserer samfunnets sikkerhetsbehov opp mot den enkeltes livsmuligheter.

Betydningen av forbudet

Fossumkollektivet stiller seg positive til at regjeringen i mandatet er tydelig på at forbudet ligger fast. For å ivareta den allmennpreventive effekten av forbudet, er oppdagelsesrisikoen sentral. Brudd på forbudet må følges av en reaksjon.

En undersøkelse fra FHI (2021) viser hvor viktig håndheving av forbudet er for ungdoms tilbøyelighet til å bruke illegale rusmidler. 64 prosent av unge på videregående oppga at de har latt være å bruke cannabis fordi de ikke vil gjøre noe ulovlig. Litt mer enn halvparten (53 prosent) oppga at de ikke vil bli tatt av politiet som grunn til å ikke bruke.

I dagens situasjon der politiet ikke lenger prioriterer avdekking av narkotikabruk like høyt som tidligere, er oppdagelsesrisikoen redusert. Vi er derfor bekymret for at forbudet er på vei til å miste sin allmennpreventive virkning. Dette ser man allerede eksempler på blant unge. Vi som jobber med forebygging og behandling av rusproblemer hos unge opplever at stadig flere synes å oppfatte narkotika som tilnærmet lovlig.

Politiets rolle

Politiets unike posisjon gjør at de spiller en viktig rolle i det rusforebyggende arbeidet, sammen med andre aktører som helsesykepleiere, lærere, psykologer, miljøarbeidere og utekontakter.

Som nevnt i bakgrunnen til utvalgets mandat er mange politifolk usikre på gjeldende regelverk for bruk av tvangsmidler i saker som omhandler bruk og besittelse av mindre mengder narkotika til eget bruk. Fossumkollektivet mener det finnes et betydelig rom innenfor dagens lovverk der politiet fortsatt kan spille en forebyggende rolle. Det er viktig at utvalget ser på måter å tydeliggjøre dette rommet på. Hva arbeidet skal innbefatte og hvilke retningslinjer som skal følges, bør presiseres gjennom en egen veileder for forebyggende arbeid.

Terskelverdier

Fossumkollektivet mener det bør innføres lavere terskelverdier enn det Høyesterett la til grunn i HR-2022-731-A. Som det påpekes i mandatet, gjelder lovendringene som beskrives i Hurdalsplattformen bruk og besittelse av «mindre brukerdoser».

I HR-2022-731-A vises det til terskelverdiene foreslått i Prop. 92 L (2020–2021), som et «naturlig utgangspunkt for vurderingen av hvor en veiledende grense bør ligge». Solberg-regjeringen foreslo at påtaleunntatelse skulle være reaksjonen for befatning med heroin, kokain og amfetamin mellom 2 og

5 gram. Over 5 gram skulle ansees som salg/oppbevaring. Høyesterett har derfor lagt til grunn at 4 gram heroin i HR-2022-731-A er å anse som «til eget bruk». I dommen står det at «Uteseksjonen har opplyst at vanlig kjøp av heroin til eget forbruk varierer fra 0,2 til 5 gram. For amfetamin er intervallet 0,1 til 5 gram, mens vanlig kjøp av kokain for egen bruk varierer mellom 0,5 og 5 gram».

Tålegrensen for rusmidler avhenger av hvor lenge man har brukt rusmiddelet, og i hvor store doser. Lang tids bruk fører til større tålegrense fordi toleransen for rusvirkningen blir høyere. I sitt hørings svar til Rusreformutvalget skriver Folkehelseinstituttet at 5 gram heroin gir mulighet for heroinpåvirkning i fem døgn for tilvendte brukere. Dette forutsetter et forbruk på rundt 1 gram i døgnet.

Ikke-tilvendte brukere har en langt lavere toleranse for de ulike rusmidlene. En dose som gir rus for en tilvendt bruker, kan være dødelig for en som ikke er tilvendt. Ifølge FHI utgjør en gjennomsnittlig rusdose for en ikke-tilvendt bruker 67 mg heroin, 79 mg kokain og 179 mg amfetamin. Antall rusdoser ved 5 g av de ulike stoffene tilsvarer for denne gruppen 75 rusdoser av heroin, 63 rusdoser kokain og 28 rusdoser amfetamin.

I fastsettelsen av terskelverdier for hva som skal utgjøre en brukerdose, må utvalget balansere hensynet til ungdom i utprøvningsfasen med hensynet til personer med en etablert ruslidelse. Fossumkollektivet er kritiske til terskelverdier som gir ungdom mulighet til å oppbevare flere titalls rusdoser. Hvis terskelverdiene settes for høyt, vil unge som vurderes å ha et rusproblem kunne oppbevare store mengder narkotika på seg, selv om de har lavere toleranse. Vi mener terskelverdiene bør speile den store forskjellen mellom tilvendte og ikke-tilvendte brukere og legge til grunn at ungdom som sliter med rus må fanges opp tidlig. Høye terskelverdier gir også større spredningsfare, ved at større mengder narkotika er lett å dele opp i mindre brukerdoser og selge videre.

På den annen side vil for lave terskelverdier føre til at oppbevaring av narkotika som for mange med en etablert ruslidelse er nok til noen dagers bruk, bli definert som salg. Vi mener definisjonen av hva som utgjør en brukerdose må tilsvare til tre dagers bruk for en tilvendt bruker, for å hindre at denne gruppa ender i straffesporet.

Avgjørelsene i Høyesterett viser at domstolene nå hensyntar personer med ruslidelser i større grad enn før. De vil kunne utmåle straffutmålingsfravall dersom vedkommendes historikk og livssituasjon tilsier det. Fossumkollektivet anser derfor at en del av hensynet til personer med en rusavhengighet er ivaretatt gjennom domstolenes endrede praksis og at terskelverdiene derfor kan senkes noe sammenlignet med de som ble foreslått i Prop. 92 L (2020–2021).